

ภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุในนวนิยายของขมัยกร แสงกระจ่าง
THE REPRESENTATIONS OF THE ELDERLY IN CHAMAIPORN SAENGRACHANG'S
NOVELS

จตุพร เจริญพรธรรมา¹ มาโนช ดินลานสกุล² พัทฉลินจ์ จินนุ่น³

Jatuporn Jarunpornthunma¹, Manoch Dinlansagoon², Phatchalin Jeenoon³

¹นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

²ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

³ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

loveitslove@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุในนวนิยายของขมัยกร แสงกระจ่าง โดยศึกษาจากนวนิยายจำนวน 4 เรื่อง ได้แก่ คุณปู่แว่นตาโต คุณยายหวานซ่าส์ซ่าส์ คุณปู่แว่นตาแตก และอาม่าบนคอนโด ผลการศึกษาพบว่า ขมัยกร แสงกระจ่าง ได้นำเสนอให้เห็นภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุในมิติที่น่าสนใจ ผู้แต่งมุ่งเน้นให้เห็นตัวตนของผู้สูงอายุที่คนและสังคมยอมรับ โดยกำหนดให้ผู้สูงอายุแสดงบทบาททั้งในบ้านและสาธารณะ มีภาพลักษณ์ของคนที่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงของโลกสมัยใหม่ที่ปะทะสังสนทนกันภายใต้บริบทต่าง ๆ รู้จักปรับตัวให้เข้ากับโลกของคนรุ่นใหม่ที่ชอบช้อปปิ้ง โดยไม่รู้สึกรู้สีกแปลกแยก โดดเดี่ยวและถูกกลืนหายจากสังคม ขณะเดียวกันก็เป็นผู้สูงอายุที่มีคุณค่าและมีความหมาย สามารถพึ่งพาตนเอง ดูแลสุขภาพของตนเองได้ ภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ปรากฏจึงเป็นภาพที่มีมิติ มีชีวิตชีวา สร้างความหวัง กำลังใจให้แก่ผู้พบเห็น ไม่เป็นภาระของผู้อื่น เป็นภาพลักษณ์ที่สอดคล้องกับความคาดหวังหรืออุดมคติของคนในสังคม ไม่ใช่ตัวละครชายขอบที่มีการผลิตซ้ำกันอีกต่อไป

คำสำคัญ: ภาพลักษณ์ ผู้สูงอายุ นวนิยายของขมัยกร แสงกระจ่าง

ABSTRACT

The objective of this research was to study the representations of the elderly in four of Chamaiporn Saengkrachang's Novels: Khunpoowaentato, Khunyaiwansah, Khunpoowaentataek, and Amahbonkondo. The study found that Chamaiporn Saengkrachang showed an interesting dimension of the representations of the elderly. The author stressed the revelation of the identity of the elderly accepted by people and society, with roles both domestic and public prescribed for the elderly. The elderly were depicted as those who accepted the changes of the modern world interacting under various contexts, and who knew how to adjust themselves to the complex world of the new generation without feeling alienated, isolated, and socially annihilated. At the same time, the elderly were esteemed and meaningful, capable of self-reliance, able to look after their own health. The representation of the elderly is therefore a picture of the dimension, liveliness, hopefulness, heartening to any witnesses, with no burden added for others. It was a representation suited to the expectation or ideal of members of society, no longer a marginal character reproduced over and over.

Keywords: Representations, Elderly, Chamaiporn Saengkrachang's Novels

ความเป็นมาของปัญหา

ปัจจุบัน รัฐบาลกำลังให้ความสำคัญเป็นอย่างมากกับกลุ่มผู้สูงอายุ ทั้งนี้เกิดจากประชากรไทยมีอัตราการตายลดลงและมีอายุยืนยาวขึ้น ทำให้ประเทศไทยได้เริ่มเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุมาตั้งแต่ พ.ศ.2548 และมีแนวโน้มเคลื่อนตัวกลายเป็นสังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์อีกเพียงไม่ถึงสิบปีข้างหน้า [1] ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อสภาพสังคม เศรษฐกิจ ตลอดจนการจัดสรรทรัพยากรทางสุขภาพและสังคมของประเทศ สังคมจึงมีการเตรียมการเพื่อรองรับภาวะดังกล่าวทั้งในแง่ของกฎหมาย นโยบาย ตลอดจนทั้งมาตรการต่าง ๆ มาเป็นลำดับ แสดงให้เห็นว่ากลุ่มผู้สูงอายุเป็นกลุ่มที่มีความสำคัญและน่าสนใจในช่วงระยะเวลานี้

แม้แต่ในแวดวงวิชาการ ก็ปรากฏการศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุในหลายแง่มุมหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็น การศึกษาเชิงสังคม เศรษฐกิจ ประชากร หรือมุมมองอื่น ๆ ของแต่ละศาสตร์สาขา อย่างไรก็ตาม การศึกษาโดยส่วนใหญ่มักให้ความสำคัญกับเรื่องในระดับมหภาค ทำให้การศึกษานั้นไม่มีความครอบคลุมประเด็นผู้สูงอายุเท่าที่ควร โดยเฉพาะการศึกษาในศาสตร์สื่อมวลชนที่เน้นศึกษาด้านสื่อโฆษณา สื่อโทรทัศน์และภาพยนตร์เป็นส่วนใหญ่ ส่วนในสื่อด้านวรรณกรรมยังปรากฏอยู่น้อยมาก ทั้ง ๆ ที่วรรณกรรมมีการนำเสนอประเด็นที่น่าสนใจ โดยเฉพาะการนำเสนอตัวละครผู้สูงอายุที่เชื่อมโยงกับสังคม การสะท้อนปัญหาของผู้สูงอายุในเรื่องต่าง ๆ หรือการแสดงให้เห็นความแตกต่างระหว่างตัวละครผู้สูงอายุกับตัวละครในช่วงวัยอื่น ๆ

ภาพรวมของการศึกษาตัวละครผู้สูงอายุด้านวรรณกรรมตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาพบว่า ส่วนใหญ่มีการนำเสนอภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุในมุมมองที่คล้าย ๆ กัน คือ การนำเสนอผู้สูงอายุในแง่ของความสัมพันธ์ที่มีต่อครอบครัว ผู้สูงอายุที่เข้าถึงธรรมชาติ ผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้งให้อยู่อย่างโดดเดี่ยว ซึ่งจะเห็นได้จากงานวิจัยแต่ละเรื่อง เช่น ตัวละครผู้สูงอายุในนวนิยายไทย พ.ศ.2525-2548 ของมาริสสา สำลี [2] ความสุขของสตรีสูงวัยในนวนิยายไทยระหว่าง พ.ศ.2525-2552 ของรัฐรัชฎ์ พูลศรี [3] ผู้สูงอายุและสัมพันธ์ภาพกับครอบครัว : ภาพสะท้อนจากวรรณกรรมไทยของเกศินี จุฑาวิจิตรและคณะ [4] นอกจากนี้ยังปรากฏการศึกษาผู้สูงอายุในสื่อแขนงอื่น ๆ ที่แสดงให้เห็นถึงการมองผู้สูงอายุในลักษณะเช่นเดียวกับวรรณกรรม อีกทั้งยังมีนัยการมองเช่นเดียวกับสังคม คือ ภาพของผู้สูงอายุที่เป็นคนชายขอบ เนื่องจากกลุ่มผู้สูงอายุมีการพึ่งพากลุ่มอื่น ด้อยอำนาจ และมีกระบวนการที่ทำให้ผู้สูงอายุกลายเป็นคนชายขอบ เช่น อกติแห่งวัย การลดคุณค่า และเศรษฐกิจศาสตร์การเมือง เป็นต้น [5] จะเห็นได้จากงานวิจัย เช่น ภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุในงานโฆษณาทางโทรทัศน์ ของปานจักษ์ ทองปาน [6] หญิงชรา : ภาพตัวแทนในรายการสารคดีโทรทัศน์คนค้นคน ของพรพรรณ สมบูรณ์บัติ [7] การประกอบสร้างภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุ ของสโรหพันธ์์ สุภาวรรณ [8] งานวิจัยเหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นถึงการประกอบสร้างความหมายของผู้สูงอายุในสังคมที่มีนัยค่อนข้างลบ จึงทำให้ภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุกลายเป็นวัยแห่งความเสื่อมถอยและเป็นกลุ่มที่ตกอยู่บนพื้นที่ชายขอบของสังคม

อย่างไรก็ตาม ภาพลักษณ์ผู้สูงอายุที่ผู้คนในสังคมรับรู้และเข้าใจ เกิดจากการสร้างภาพขึ้นในแต่ละสังคม แต่ละวัฒนธรรม และแต่ละช่วงเวลาเท่านั้น ผู้วิจัยพบว่าวรรณกรรมพยายามนำเสนอภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุในแง่บวกมากขึ้น โดยเน้นไปที่การสร้างคุณค่าต่อสถาบันครอบครัวและสถาบันสังคม รวมไปถึงการเป็นผู้สูงอายุที่เท่าทันกับความเปลี่ยนแปลงของสังคม เช่น นวนิยายเรื่อง www.คุณย่า.com ของดวงใจ นวนิยายเรื่องคุณยายสายเดี่ยวของกันยามาส รวมทั้งนวนิยายของชมัยภร แสงกระจ่างด้วย

นวนิยายของชมัยภร แสงกระจ่าง นำเสนอตัวละครผู้สูงอายุไว้หลากหลายแง่มุม และที่ผ่านมาก็ไม่ปรากฏการศึกษาอย่างลึกซึ้ง ตัวละครผู้สูงอายุที่ชมัยภรได้นำเสนอผ่านวรรณกรรมนั้นมีการกำหนดบทบาทและภาพลักษณ์ที่น่าสนใจ ซึ่งสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมในแต่ละช่วงเวลาทั้งสิ้น ดังจะเห็นได้จากคำประกาศเกียรติคุณของชมัยภร แสงกระจ่าง ศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ ที่ประกาศเมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ.2558 ดังนี้

งานเขียนของชมัยภรนำเสนอประเด็นต่าง ๆ เกี่ยวกับครอบครัวและสังคม เช่น ปัญหาความไม่เข้าใจกันระหว่างวัยรุ่นกับพ่อแม่ สิทธิสตรี ปัญหาความพิการทางร่างกายและจิตใจ ปัญหาทางการเมือง ฯลฯ ชมัยภร ผนวกลักษณะของวรรณกรรมพาฝันเข้ากับวรรณกรรมเพื่อสังคม ทำให้ผู้อ่านได้รับทั้งสาระและความรื่นรมย์ (สำนักพิมพ์คมบาง. สืบค้นเมื่อ 29 กุมภาพันธ์ 2559, จาก <http://www.combangweb.com>.)

นวนิยายหลายเรื่องของชัมัยกร แสงกระจ่าง ยังได้นำเสนอตัวละครผู้สูงอายุในแง่มุมใหม่ ๆ ที่นักเขียนหลายท่านอาจมองข้ามไปอีกด้วย ทั้งด้านความคิด ความเป็นอยู่ อารมณ์ ความรู้สึกทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยผ่านองค์ประกอบของวรรณกรรม อันแสดงให้เห็นถึงการเป็นผู้สูงอายุที่มีคุณค่าต่อผู้อื่นและสังคม อีกทั้งยังเป็นการเปลี่ยนภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ถูกมองว่าเป็นคนชายขอบออกไป และสร้างภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุแบบใหม่โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานความจริงของสังคมปัจจุบัน

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุในนวนิยายของชัมัยกร แสงกระจ่าง ในนวนิยายจำนวน 4 เรื่อง เป็นขอบเขตการศึกษาด้วยเหตุผลที่ว่า กำหนดกรอบในการวิจัยเฉพาะนวนิยายที่มีตัวละครผู้สูงอายุเป็นตัวละครเอก ซึ่งเป็นตัวละครที่มีบทบาทสำคัญในการดำเนินเรื่องและมีการแสดงถึงภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุในแง่มุมใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับสังคมสูงอายุในปัจจุบัน นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้นิยามศัพท์เฉพาะของคำว่า ผู้สูงอายุเพื่อให้เข้าใจตรงกันว่าหมายถึง บุคคลทั้งเพศชายและเพศหญิงที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป โดยใช้คำนิยามของผู้สูงอายุนี้ไปกำหนดขอบเขตการศึกษาตัวละครผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป หรือมีสถานภาพเป็นปู่ ย่า ตา ยาย เท่านั้น

การศึกษาครั้งนี้ จะทำให้เข้าใจภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุในมิติต่าง ๆ เช่น การปรับตัวในสังคมที่แสดงให้เห็นถึงการเป็นผู้สูงอายุที่สามารถอยู่ร่วมและยอมรับการเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันของตนเองและผู้อื่นในสังคม การสร้างคุณค่าและความหมายที่ทำให้ผู้สูงอายุมีบทบาทในการสร้างคุณประโยชน์ต่อครอบครัวและสังคม รวมไปถึงการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้แก่ตนเอง และเรื่องสุขภาพ ที่แสดงให้เห็นถึงการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ และการไม่ปฏิบัติตัวให้เป็นภาระของคนรอบข้าง เป็นต้น อันจะนำไปสู่การเข้าใจความเป็นผู้สูงอายุที่สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมปัจจุบันมากยิ่งขึ้น และยังช่วยกระตุ้นให้ผู้อ่านได้ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของผู้สูงอายุได้อีกด้วย

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุที่ปรากฏในนวนิยายของชัมัยกร แสงกระจ่าง ด้านการปรับตัวในสังคม ด้านการสร้างคุณค่าและความหมาย และด้านสุขภาพ

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้ ประการที่หนึ่ง คือ สำนวณวรรณกรรมของ ชัมัยกร แสงกระจ่าง ที่มีตัวละครผู้สูงอายุปรากฏในเรื่องมาอ่าน จึงได้เลือกนวนิยายที่มีตัวละครผู้สูงอายุเป็นตัวละครเอกมาจำนวน 4 เรื่อง ได้แก่ คุณปู่แวนตาโต [9] คุณยายหวานซ่าส์ส์ [10] คุณปู่แวนตาแตก [11] และอาม่าบนคอนโด [12] ประการที่สอง คือ นำนวนิยายของชัมัยกร แสงกระจ่างทั้งหมด 4 เรื่องตามที่คัดเลือกแล้วมาอ่านอย่างละเอียด และกำหนดเป็นขอบเขตด้านข้อมูล ประการที่สาม คือ ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาพลักษณ์ของตัวละคร ผู้สูงอายุ และประวัติผลงานของชัมัยกร แสงกระจ่าง เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการวิจัย และประการที่สี่ คือ ศึกษาวรรณกรรมตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และนำผลการศึกษามาจัดระบบสังเคราะห์เรียบเรียง และนำเสนอในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

การศึกษาภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุในนวนิยายของชัมัยกร แสงกระจ่าง ครั้งนี้ สามารถแบ่งภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุได้เป็น 3 ด้าน คือ ภาพลักษณ์ด้านการปรับตัวในสังคม ภาพลักษณ์ด้านการสร้างคุณค่าและความหมาย และภาพลักษณ์ด้านสุขภาพ ดังนี้

1. ภาพลักษณ์ด้านการปรับตัวในสังคม

การปรับตัวในสังคมของผู้สูงอายุ คือ การที่ผู้สูงอายุปรับตัวให้อยู่ร่วมกับผู้อื่นภายในสังคม โดยสามารถปรับพฤติกรรมของตนเองให้เข้ากับสถานการณ์และสิ่งต่าง ๆ รอบตัวได้ ซึ่งในปัจจุบัน เราจะเห็นได้ว่าสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทั้งค่านิยม วัฒนธรรมและสิ่งที่เกี่ยวข้องในชีวิตประจำวัน ดังนั้น คนในสังคมจึงต้องมีการปรับตัวเพื่อลดปัญหาความขัดแย้งและอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่จำเป็นต้อง

พยายามปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมของตนเอง ยอมรับและเรียนรู้ในความแตกต่างระหว่างวัยอย่างเข้าใจ พร้อมทั้งเปิดใจรับค่านิยม วัฒนธรรมและความก้าวหน้าของเทคโนโลยีใหม่ ๆ อย่างเป็นกลาง เพื่อเป็นการสร้างสัมพันธ์อันดีต่อกันทั้งในครอบครัวและผู้อื่นในสังคม ซึ่งภาพลักษณ์ด้านการปรับตัวในสังคมของผู้สูงอายุที่ปรากฏในนวนิยายของชัยภร แสงกระจ่าง มีรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 การปรับตัวให้เข้ากับโลกของเด็กรุ่นใหม่

ผู้สูงอายุมีการปรับตัว โดยปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและทัศนคติบางอย่าง พร้อมทั้งยอมรับและเข้าใจในพฤติกรรมและทัศนคติของวัยอื่น ๆ มากขึ้น เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างผู้สูงอายุและบุตรหลานหรือผู้อื่นในสังคม อีกทั้งยังช่วยลดปัญหาช่องว่างระหว่างวัยและนำมาซึ่งการอยู่ร่วมกันกับคนต่างวัยได้อย่างมีความสุข เช่น การปรับตัวในการอยู่ร่วมกับวัยเด็กในนวนิยายเรื่องคุณปู่แวนตาโต จะเห็นได้จากความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างครูกับศิษย์ บทบาทของคุณปู่เจริญจิตต์อยู่ในฐานะครูผู้ถ่ายทอดความรู้ให้กับเด็ก ๆ ซึ่งมีความแตกต่างระหว่างวัยของตัวละครที่มักจะก่อให้เกิดช่องว่างที่ชัดเจนขึ้น แต่ตัวละครผู้สูงอายุอย่างคุณปู่เจริญจิตต์กลับสะท้อนให้เห็นภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุที่สามารถปรับตัวอยู่ร่วมกับวัยเด็กได้อย่างเข้าใจ โดยการยอมรับในความต่าง เช่นที่คุณปู่เจริญจิตต์เข้าใจและยอมรับในความชอบส่วนตัวของเด็ก ๆ ที่ชอบรับประทานพิซซ่า คุณปู่ได้พยายามปรับตัวด้วยการเรียนรู้และยอมรับวิถีการบริโภคอาหารของเด็กรุ่นใหม่ที่นิยมรับประทานอาหารฟาสต์ฟู้ด ซึ่งค่านิยมนี้แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมการบริโภคอาหารของคนสองวัยที่ถึงแม้จะมีความแตกต่างกันแต่ก็ยังสามารถผสมผสานควบคู่กันไปได้ ดังปรากฏในนวนิยายตอนที่คุณปู่เจริญจิตต์ยอมให้เด็ก ๆ รับประทานพิซซ่าตามที่ต้องการ ควบคู่ไปกับการรับประทานผัดไทยของคุณปู่ จนตัวละครอย่างอาโต้งและอาตุ๊กกล่าวกันว่าเป็น “วัฒนธรรมผสมผสานระหว่างเด็กกับคนแก่” (คุณปู่แวนตาโต, 2543 : 194)

วัฒนธรรมการบริโภคของเด็ก ๆ ทำให้คุณปู่เจริญจิตต์พยายามปรับตัวเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาขัดแย้งด้วยการที่คุณปู่ยอมรับในสิ่งที่เด็กรุ่นใหม่นิยมชมชอบ ซึ่งพฤติกรรมในการปรับตัวของคุณปู่เจริญจิตต์เป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุในสังคมสามารถปฏิบัติได้ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ในการอยู่ร่วมกับโลกของคนต่างวัยได้อย่างไม่เป็นปัญหา

เมื่อตัวละครคุณปู่เจริญจิตต์ได้ปรากฏบทบาทใหม่ในนวนิยายเรื่องคุณปู่แวนตาโต และได้อยู่ร่วมกับตัวละครวัยเด็กที่มีความคิดความอ่านเปลี่ยนไปจากเดิม คุณปู่ได้รับมอบหมายให้เป็นครูสอนวิชาชีวิตวิทยาวิชาที่สอนเกี่ยวกับการใช้ชีวิตในสังคมให้แก่เด็กประถม จึงทำให้ตัวละครคุณปู่เจริญจิตต์ต้องเรียนรู้และอยู่ร่วมกับเด็กด้วยความเข้าใจที่มากขึ้นกว่าเดิม ซึ่งในบางครั้ง ตัวละครผู้สูงอายุอย่างคุณปู่เจริญจิตต์ก็ได้แสดงให้เห็นว่าการปรับตัวในการอยู่ร่วมกับเด็ก ๆ ในวัยนี้มีความยากอยู่พอสมควร และเห็นว่า “เด็กสมัยนี้ เขาก็พัฒนาคนละโลกกัน ผมว่ามันเป็นปัญหาของคนรุ่นเราที่สื่อสารกับคนรุ่นใหม่ไม่ได้” (คุณปู่แวนตาโต, 2554 : 68)

ความคิดของคุณปู่เจริญจิตต์ในการอยู่ร่วมกับเด็กวัยประถมสะท้อนถึงปัญหาของคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ที่มีความแตกต่างกัน คุณปู่ต้องจึงพยายามปรับตัวให้เข้าใจและเข้าถึงโลกของเด็ก ๆ ที่ตนเองสอน ด้วยวิธีที่ไ้เด็กวัยประถมสอนคุณปู่ในเรื่องที่คุณปู่ไม่รู้บ้าง เช่นที่คุณปู่เจริญจิตต์กล่าวกับเด็ก ๆ ความว่า

“ในขณะที่คุณปู่พยายามสอนหนู ปู่ก็ค้นพบว่า บางอย่างหนูก็ควรจะสอนปู่ เราต่างคนต่างก็เป็นครูให้แก่กัน ปู่สอนในสิ่งที่ปู่รู้มาแล้ว ผ่านมาแล้ว มีประสบการณ์มาแล้ว และสามารถตกผลึกความคิดได้แล้ว แต่หนูต้องสอนประสบการณ์ใหม่ ๆ ให้ปู่รับเป็นประสบการณ์ใหม่ ๆ เพื่อจะได้วิเคราะห์เปรียบเทียบกับประสบการณ์เก่าได้” (คุณปู่แวนตาโต, 2554 : 137-138)

บทบาทของคุณปู่เจริญจิตต์ในนวนิยายเรื่องคุณปู่แวนตาโตข้างต้นนี้ เป็นบทบาทสำคัญในฐานะตัวแทนของผู้สูงอายุที่สามารถอยู่ร่วมกับวัยเด็กได้ โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ชีวิตซึ่งกันและกันของทั้งสองวัย ซึ่งจะเห็นได้ว่า การอยู่ร่วมกันของผู้สูงอายุและเด็ก ๆ นั้นจะต้องมีการปรับตัวมากพอสมควร อย่างไรก็ตามตัวละครผู้สูงอายุในนวนิยายเรื่องคุณปู่แวนตาโตก็ได้สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามและความตั้งใจของผู้สูงอายุในสังคมที่ต้องการจะอยู่ร่วมกับวัยอื่น ๆ โดยเฉพาะวัยเด็กได้อย่างเข้าใจ และถึงแม้ว่าผู้สูงอายุจะถือว่าเป็นผู้มีประสบการณ์ชีวิตและผ่านอะไรมามากกว่า แต่พวกเขาก็ยังต้องการที่จะเรียนรู้ประสบการณ์และทัศนคติใหม่ ๆ ในการใช้ชีวิตของเด็กรุ่นใหม่และพร้อมที่จะยอมรับกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามช่วงวัยของอายุได้อย่างปราศจากอคติต่อกัน

1.2 การก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของโลกสมัยใหม่

การก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของโลกสมัยใหม่ เป็นอีกพฤติกรรมหนึ่งที่ทำให้ผู้สูงอายุก้าวทันกับสังคมมากขึ้น และทำให้ผู้สูงอายุไม่เป็นวัยที่ล้าหลังและหัวโบราณอีกต่อไป ไม่ว่าจะเป็นการก้าวทันเทคโนโลยี เช่นที่ตัวละครผู้สูงอายุคุณปู่เจริญจิตต์ จากนวนิยายเรื่องคุณปู่แวนตาแตก ได้พยายามปรับตัวให้เป็นผู้สูงอายุที่ทันสมัย ก้าวทันต่อเทคโนโลยีเช่นเดียวกับวัยเด็ก ซึ่งเมื่อคุณปู่เจริญจิตต์ได้รับหน้าที่เป็นครูสอนเด็กวัยประถม “คุณปู่ค้นพบว่า เด็ก ๆ ในชั้นเรียนของคุณปู่ทุกคนมีโลกสองโลกอยู่ในชีวิต ที่โรงเรียนมาध्यวิทยาฟ้าใสมีห้องคอมพิวเตอร์โดยเฉพาะ เด็ก ๆ ชอบเข้าไปในห้องนี้ประจำ” (คุณปู่แวนตาแตก, 2554 : 19) คุณปู่เจริญจิตต์จึงตัดสินใจไปเรียนคอมพิวเตอร์ เพราะต้องเข้าถึงเด็ก ๆ ด้วยการปรับตัวให้เข้าใจโลกแห่งเทคโนโลยีของพวกเขา

การตัดสินใจเรียนคอมพิวเตอร์ของคุณปู่เจริญจิตต์แสดงให้เห็นถึงความพยายามของผู้สูงอายุที่จะปรับตัวให้เข้าถึงโลกอันทันสมัย ซึ่งสะท้อนความเป็นจริงของสังคมในปัจจุบันที่ผู้สูงอายุมีความกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้ และเข้าถึงเทคโนโลยีกันมากขึ้น ดังปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน ในตอนที่คุณปู่เจริญจิตต์ไปเรียนคอมพิวเตอร์ที่ร้านคอมพิวเตอร์แห่งหนึ่งในหมู่บ้าน และคุณปู่ก็พบว่าผู้สูงอายุหลายคนกำลังก้าวเข้าไปสู่โลกแห่งเทคโนโลยีอย่างน่าแปลกใจ อันเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นว่าผู้สูงอายุในสังคมปัจจุบันนี้ได้กลายเป็นผู้สูงอายุที่เท่าทันกับโลกของเทคโนโลยีได้อย่างรอบรู้จำนวนหนึ่งแล้วเช่นกัน ดังความว่า

คุณปู่เดินไปชั้นสองของร้าน ที่นี้ก็ทำให้คุณปู่ตกใจจนเกือบจะหงายหลังตกบันได เพราะเมื่อมองเข้าไปในห้องกระจกชั้นสองนั้น คุณปู่เห็นหัวสีขารวมกันอยู่บนลิบลิ่ว พอผลักประตูเข้าไป ดวงตาก็ลือลือของทุกหัวสีขารวมกันหันมามองคุณปู่เป็นตาเดียว แต่ดวงตาเหล่านั้นมีร่องรอยแห่งความเจนโลกเสียจนกระทั่งกลายเป็นดวงตาอ่อนสีเทา (คุณปู่แวนตาแตก, 2554 : 23)

ความพยายามในการใช้คอมพิวเตอร์ของคุณปู่เจริญจิตต์แสดงให้เห็นถึงการปรับตัวที่ดีของผู้สูงอายุที่จะทำให้ผู้สูงอายุมีความทันสมัย เท่าทันกับโลกสมัยใหม่มากขึ้น ซึ่งจะช่วยให้ผู้สูงอายุไม่ล้าหลังกว่าวัยอื่น ๆ อีกต่อไป อีกทั้งยังเป็นการแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของผู้สูงอายุที่สามารถปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัยได้อีกด้วย

นอกจากนี้ยังปรากฏการปรับตัวของผู้สูงอายุที่ก้าวทันโลกสมัยใหม่ในด้านวัฒนธรรมการบริโภคอาหาร จากตัวละครคุณยายหวาน ในนวนิยายเรื่องคุณยายหวานซ่าส์ซ่าส์ ที่เมื่อคุณยายหวานรู้ว่าวัฒนธรรมการบริโภคได้ก้าวไกลไปถึงไหนแล้ว จึงได้ปรับตัวให้เข้ากับกระแสนิยมในการบริโภคอาหารฟาสต์ฟู้ดอย่างแฮมเบอร์เกอร์ คุณยายหวานได้ใช้ชีวิตเรียนรู้จากโทรทัศน์และนำมาปฏิบัติตามและบอกกับหลานสาวว่า “ยายเคยเห็นเขากินทางโทรทัศน์แบบนี้ละ” (คุณยายหวานซ่าส์ซ่าส์, 2549 : 57) ซึ่งพฤติกรรมในการปรับตัวด้านวัฒนธรรมการบริโภคอาหารของคุณยายหวาน แสดงให้เห็นว่าตนเองมีความก้าวทันกับกระแสสังคมได้เช่นเดียวกับคนอื่น ๆ ในสังคม จะเห็นได้จากวิธีการรับประทานแฮมเบอร์เกอร์ของคุณยายหวาน ความว่า

“ไหน ๆ ยายลองชิมหน่อยซิ มันอร่อยยังไง เด็ก ๆ ถึงชอบกินกันนัก”

แล้วแฮมเบอร์เกอร์ของหนูก็ถูกยายหยิบขึ้นมากัดไปหนึ่งกรั้วม ตรงตามแบบการกินแฮมเบอร์เกอร์ทุกประการ ไม่กระมิดกระเมี้ยน ไม่เขินอาย กินคำใหญ่แล้วก็เคี้ยว ๆ ยายไม่ได้ทำแค่ครั้งเดียว หากแต่ทำต่อเนื่องไป ซ้ำยังมีเวลาหยุดเว้นเคี้ยว ... (คุณยายหวานซ่าส์ซ่าส์, 2549 : 57)

ภาพลักษณ์ด้านการปรับตัวของตัวละครผู้สูงอายุให้ก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของโลกสมัยใหม่ ทั้งด้านเทคโนโลยีและวัฒนธรรมการบริโภคอาหารที่ปรากฏข้างต้น สะท้อนถึงความสามารถในการยอมรับความทันสมัยของสิ่งต่าง ๆ ในสังคมของผู้สูงอายุได้อย่างมีวิสัยทัศน์ ด้วยการไม่ปิดกั้นในศักยภาพของตนเองที่ยังสามารถเรียนรู้ได้เท่าเทียมกับวัยอื่น ๆ ซึ่งจะช่วยให้ทัศนคติที่คนในวัยอื่น ๆ มองผู้สูงอายุว่าเป็นวัยที่ล้าหลังและหัวโบราณลดลงไป และหันมามองว่าผู้สูงอายุก็เป็นวัยที่สามารถปรับตัวเท่าทันกับกระแสสังคมได้เช่นเดียวกัน

2. ภาพลักษณ์ด้านการสร้างคุณค่าและความหมาย

การสร้างคุณค่าและความหมายของผู้สูงอายุ เป็นการสร้างแต่สิ่งที่ดีและเป็นประโยชน์ เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณค่าและมีความหมายทั้งต่อตัวผู้สูงอายุเองและต่อผู้อื่นในสังคม และหากผู้สูงอายุมีคุณค่าและความหมาย บุตรหลานหรือผู้คนในสังคมก็ย่อมจะมองเห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของผู้สูงอายุมากขึ้น ซึ่งภาพลักษณ์ด้านการสร้างคุณค่าและความหมายของผู้สูงอายุที่ปรากฏในนวนิยายของขมิ้นภร แสงกระจ่าง มีรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 การสร้างคุณค่าและความหมายให้แก่ตนเอง

การสร้างคุณค่าและความหมายให้แก่ตนเองของผู้สูงอายุ เป็นการสร้างคุณค่าให้ตัวของผู้สูงอายุมีความหมายในทางที่ดีสำหรับผู้อื่น รวมไปถึงการเปลี่ยนความหมายของการเป็นผู้สูงอายุให้เป็นไปในแง่บวกและมีคุณค่ามากขึ้น ดังปรากฏในตัวละครผู้สูงอายุ คุณยายหวาน ตัวละครผู้สูงอายุจากนวนิยายเรื่องคุณยายหวานซ่าส์ซ่า ซึ่งเป็นตัวแทนของผู้สูงอายุที่รู้จักสร้างคุณค่าให้แก่ตนเอง โดยการดูแลหลานสาวของตนเอง ด้วยการทำหน้าที่อบรมสั่งสอนและตักเตือนกระต่ายแทนบิดามารดาของกระต่าย การทำหน้าที่นี้สำหรับคุณยายหวานจึงนับว่าเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องทำให้ดีที่สุด เนื่องจากบิดามารดาของกระต่ายไว้วางใจและเชื่อใจว่าคุณยายหวานจะสามารถดูแลและอบรมสั่งสอนให้กระต่ายเป็นเด็กที่ดีได้ ดังที่คุณยายหวานกล่าวกับกระต่าย ความว่า

“ยายมีหน้าที่อะไร ยายคงไม่ต้องตอบ ยายรู้แต่ว่ายายเดือดร้อนมากนะ ถ้าหากว่าเราทำตัวไม่ดี เพราะแม่ของเราเขาฝากเราไว้กับยาย เราเหมือนไข่ไก่ที่แม่เขาเอามาฝากยายไว้ ความจริงเขาจะต้องฟักไข่เอง แต่เขาจำเป็นเขาเอามาฝากยายก็ไว้สักระยะแล้วเขาก็จะมากองเขาต่อ หากยายผลอลังไป ไข่ใบนั้นตกลงดินแตกเสียก่อนที่แม่เขาจะกลับมากองต่อ ยายมีแยหรือ” (คุณยายหวานซ่าส์ซ่า, 2549 : 76-77)

การทำหน้าที่ดูแลหลานสาวของคุณยายหวานแสดงออกถึงการพยายามสร้างคุณค่าให้แก่ตนเอง เพื่อให้บุคคลในครอบครัวนั้นมองคุณยายหวานในความหมายที่ดีที่สามารถเป็นที่พึ่งพิงของบุตรหลานและช่วยอบรมสั่งสอนบุตรหลานให้เป็นคนดีได้ อีกทั้งยังเป็นการสร้างความเชื่อใจและความไว้วางใจภายในครอบครัวที่มีต่อผู้สูงอายุว่าสามารถเป็นตัวอย่างที่ดีให้บุตรหลานได้ปฏิบัติตามด้วย

2.2 การสร้างคุณค่าต่อสถาบันครอบครัวและสังคม

การสร้างคุณค่าต่อสถาบันครอบครัวและสังคมของผู้สูงอายุ เป็นการสร้างสิ่งที่ดีและเป็นประโยชน์ต่อบุคคลภายในครอบครัวและบุคคลภายในสังคม ด้วยการเป็นทั้งผู้สืบทอดความรู้ ประสบการณ์หรือภูมิปัญญาที่ดี การสร้างคุณค่าของผู้สูงอายุ สะท้อนการเป็นที่พึ่งให้แก่ผู้อื่น ไม่เป็นภาระของครอบครัวและสังคม มีศักยภาพและความสามารถในการแสดงบทบาทต่าง ๆ ของตนเองในด้านดี ๆ และเป็นประโยชน์ ดังเช่น การเป็นผู้สืบทอดภูมิปัญญาด้านศิลปวัฒนธรรม ที่นอกจากตนเองจะได้สร้างคุณค่าที่ดีในการสืบทอดวัฒนธรรมไทยแล้ว ยังเป็นการสร้างความสนใจให้คนในวัยอื่น ๆ ได้สัมผัสกับความรุ่งเรืองมรดกไทยและสืบทอดให้คงอยู่ในสังคมต่อไป ดังปรากฏในนวนิยายเรื่องคุณยายหวานซ่าส์ซ่า ตอนที่โรงเรียนของกระต่าย หลานสาวคุณยายหวาน มีการจัดงานฉลองครบรอบแปดสิบปีและมีการเดินแฟชั่นของเด็ก ๆ กระต่ายและเพื่อน ๆ จึงได้เลือกนุ่งผ้าไหมของคุณยายหวานที่สะสมมานานในวันนั้น ทำให้ผู้คนเกิดความอัศจรรย์ใจเป็นอย่างมาก เพราะผ้าไหมของคุณยายหวานมีความงดงามเหมาะสมกับการเป็นมรดกของไทยที่ล้ำค่าอีกอย่างหนึ่ง ดังความว่า

“ชุดนี้คุณยายหรือคุณครูหวานจิต สังสาร เป็นผู้อุปถัมภ์ผ้านุ่ง เป็นผ้าปุม คือผ้าไหมที่ทอเป็นลวดลายตาแปลก ๆ เนื้อไม่เรียบ มีลายพลอมแพลม โดยลวดลายผ้าจะแบ่งแยกเป็นลายริมขอบผ้ากับลายที่ผืนผ้า ผ้าปุมนั้นทำขึ้นหลายแห่ง เช่น ปุมไทย ปุมเขมร และปุมมลายู ไทยเราเอาอย่างมาจากเขมร ... (คุณยายหวานซ่าส์ซ่า, 2549 : 129)

จะเห็นได้ว่าการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมผ้าไหมของคุณยายหวานดังความข้างต้น แสดงให้เห็นการสืบทอดภูมิปัญญาที่ดีและล้ำค่าที่ช่วยสร้างคุณค่าให้แก่ผู้สูงอายุได้ ทำให้คนในวัยอื่น ๆ ให้ความสำคัญและสนใจในศิลปวัฒนธรรมดังกล่าวเป็นอย่างมาก แม้แต่ในสายตาของวัยเด็กก็อย่างกระต่ายยังมองเห็นถึงความงดงามของผ้าไหมที่ยายของตนเองได้สืบทอดมาด้วยความอัศจรรย์ใจและเข้าใจว่าทำไมยายถึงหวงผ้าพวกนี้ (คุณยายหวานซ่าส์ซ่า, 2549 : 129) คุณยายหวานจึงเป็นตัวแทนของผู้สูงอายุที่ยังคงรักษาและสืบทอดศิลปวัฒนธรรมไทยไว้ให้คนรุ่นหลังได้

เรียนรู้ อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมต่าง ๆ ทางสังคมหรือชุมชนในฐานะผู้สืบทอดภูมิปัญญาไทย และช่วยสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีโอกาสนำศักยภาพของตนเองที่เป็นภูมิปัญญามาสร้างคุณค่าให้แก่ชุมชนและสังคมได้เป็นอย่างดี

การสร้างคุณค่าของผู้สูงอายุที่ปรากฏข้างต้น แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุเป็นผู้ที่สามารถสร้างคุณค่าต่อสถาบันครอบครัวและสังคมได้เป็นอย่างดี ซึ่งภูมิปัญญาที่ผู้สูงอายุได้สืบทอดมาจากคนรุ่นก่อนและได้ถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นอื่น ๆ และวัยอื่น ๆ ล้วนมีคุณค่าและมีประโยชน์ต่อคนรุ่นหลังทั้งสิ้น

3. ภาพลักษณ์ด้านสุขภาพ

สุขภาพ คือ ภาวะแห่งความสมบูรณ์ทางร่างกาย จิตใจ และการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมด้วยดี สุขภาพของคนเรานั้นเป็นสิ่งสำคัญมากในชีวิตที่ควรดูแลและรักษา การทำให้ร่างกายแข็งแรง จิตใจมีความสุขนั้น จะช่วยให้เราสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขสมบูรณ์ ซึ่งภาพลักษณ์ด้านสุขภาพของผู้สูงอายุที่ปรากฏในนวนิยายของ ชมัยภร แสงกระจ่าง มีรายละเอียดต่อไปนี้

3.1 การดูแลสุขภาพของตนเอง

ผู้สูงอายุเมื่อยิ่งมีอายุมากขึ้น ก็จะมีความเสี่ยงสูงขึ้นต่อการเกิดโรคร้ายไข้เจ็บต่าง ๆ อันเกิดจากความเสื่อมถอยของสุขภาพร่างกาย การเอาใจใส่ดูแลสุขภาพร่างกายจึงเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งการดูแลสุขภาพของตนเองสำหรับผู้สูงอายุเป็นสิ่งที่สามารถปฏิบัติได้ด้วยตัวผู้สูงอายุเอง ทั้งการออกกำลังกาย การบริโภคอาหารที่ดีมีประโยชน์ และการพักผ่อนอย่างเพียงพอ เพื่อสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงและป้องกันไม่ให้เกิดโรคร้ายไข้เจ็บตามมา ซึ่งพฤติกรรมการดูแลสุขภาพของตนเองปรากฏในตัวละครผู้สูงอายุ คือ คุณยายหวาน จากนวนิยายเรื่องคุณยายหวานซ่าส์ส์ส์ ที่เลือกดูแลสุขภาพของตนเองด้วยการออกกำลังกายแบบโยคะ โดยการเรียนรู้จากหนังสือ ความว่า

“ไม่รู้ซี คงต้องไปฝึกโยคะก่อน แตนเห็นที่ตลาดเขาติดป้ายสอนโยคะด้วยนะ เอาไว้ต้องพาแม่ไปฝึก”
“ช่างไม่รู้อะไรเสียเลย” แม้ว่า “แม่ฝึกอยู่ทุกวัน”
“หา” ลูกสาวร้อง “แม่อายุแปดสิบแล้วนะ อย่าม้ายืนตื่นเดียวเหนียวกินลมอยู่ละ ล้มลงไปแข่งขาหักนะ”
“ใครว่า โยคะไม่ได้มีแต่ทำยืนแปลก ๆ นี้ แม่ก็มีท่าของแม่ที่คนแก่ทำได้ แม่ฝึกตามหนังสือ” (คุณยายหวาน ซ่าส์ส์ส์, 2549 : 235-236)

การออกกำลังกายด้วยวิธีการฝึกโยคะอย่างที่คุณยายหวานฝึกนั้น เป็นการออกกำลังกายแบบการยืดเหยียดที่ให้ประโยชน์แก่ผู้สูงอายุหลายอย่าง เพราะทำให้เกิดความคล่องแคล่วยืดหยุ่นของร่างกาย ผ่อนคลายระบบประสาท และยังทำให้นอนหลับได้ง่ายขึ้นด้วย ซึ่งนับว่า ตัวละครผู้สูงอายุอย่างคุณยายหวานเป็นตัวแทนผู้สูงอายุที่สามารถดูแลสุขภาพของตนเองด้วยวิธีที่เหมาะสมกับวัยที่สามารถปฏิบัติได้ เพื่อช่วยให้ร่างกายแข็งแรงมากขึ้น

3.2 การไม่เป็นภาระของผู้อื่น

ผู้สูงอายุบางคน เมื่อมีปัญหาเรื่องสุขภาพเข้ามา คนรอบข้างหรือบุตรหลานในครอบครัวมักจะเห็นว่าเป็นภาระที่ต้องมาดูแล แต่ในปัจจุบัน ผู้สูงอายุโดยส่วนใหญ่ก็สามารถที่จะดูแลตัวเองได้และไม่ปฏิบัติตัวให้เป็นภาระต่อคนรอบข้าง โดยเฉพาะเรื่องการรับมือกับปัญหาสุขภาพที่เกิดขึ้นที่ผู้สูงอายุสามารถลดปัญหาและภาระด้วยการดูแลตนเองบ้าง ทำประกันสังคมให้กับชีวิตบ้าง เพื่อที่จะไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่นมากเกินไป จะเห็นได้จากนวนิยายเรื่อง อาม่าบนคอนโด ตัวละครผู้สูงอายุ คือ อาม่า ที่ปฏิบัติตัวไม่ให้เป็นภาระต่อคนรอบข้าง โดยการดูแลตัวเอง ในตอนที่ อาม่าสิ้นลมในห้องน้ำ ทำให้กระดูกสะโพกหัก ต้องเข้าเฝือก และเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลเป็นเวลานาน ช่วงเวลาที่ อาม่านอนรักษาที่โรงพยาบาล โชคและพี่สาวของโชคซึ่งเป็นเพื่อนข้างห้องในคอนโดเดียวกันจึงหาเวลามาดูแลและเยี่ยมอาม่า อาม่าขอบคุณในความเป็นห่วงของทั้งสองคนและกล่าวกับโชคว่าไม่ต้องมาลำบากในการดูแลตนเอง ดังความว่า “อ้าวคุณขาโพกหัก ต้องเข้าเฝือก อยู่โรงพยาบาลเบิ่งเตี๋ย บกอาหมวยด้วยว่ากำเสีย กำเสีย ม่ายตั้งมาเยี่ยมอ้าวลือก ลือกก็เหมืองกั้ง ไปเลี้ยงหนังสือหะ อย่าลำบากเพราะอ้าวเลย” (อาม่าบนคอนโด, 2556 : 99)

เมื่อโชคถามถึงญาติของอาม่า อาม่าก็ยังตอบด้วยน้ำเสียงที่เด็ดเดี่ยวและชัดเจนว่าตนนั้นไม่มีญาติ และอาม่าก็ไม่ได้รับรู้สักซึ้งรื้อนกับการเจ็บป่วยหรือกังวลว่าจะมีใครมาดูแลหรือไม่ อีกทั้งยังแสดงความหนักแน่นว่าสามารถดูแลตนเองได้ โดยไม่ต้องพึ่งพาใครและไม่ต้องการให้ใครต้องมาเดือดร้อนและเสียเวลาด้วยประโยคที่ว่า “แล้วลือกไม่ต้องกังวลว่าอ้าวจะไม่มีเงินจ่ายค่ารักษาพยาบาล อ้าวมีปากังสังคม แล้วก็มีเงินด้วย” (อาม่าบนคอนโด, 2556 : 99)

พฤติกรรมของอาม่า แสดงให้เห็นถึงการพยายามดูแลตนเองของผู้สูงอายุในเวลาที่สุดสภาพมีความทรุดโทรมด้วยอุบัติเหตุ โดยอาม่าเลือกที่จะดูแลตัวเอง และพยายามไม่ปฏิบัติตัวให้เป็นภาระต่อครอบครัว ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงผู้สูงอายุที่ไม่จำเป็นต้องรบกวนให้บุตรหลานและครอบครัวต้องมาดูแลช่วยเหลืออยู่เสมอไป คนส่วนใหญ่มักจะมองว่าผู้สูงอายุเป็นภาระ แต่โดยแท้จริงแล้วผู้สูงอายุในปัจจุบันก็สามารถที่จะดูแลตนเองได้โดยไม่สร้างภาระให้ใครและยังมีศักยภาพเพียงพอที่จะสามารถช่วยเหลือตนเองได้เช่นเดียวกับคนในวัยอื่น ๆ

การอภิปรายและสรุปผล

จากการศึกษาภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุในนวนิยายของขมัยกร แสงกระจ่าง ได้แก่ คุณปู่แว่นตาโต คุณยายหวานซ่าส์ส์ คุณปู่แว่นตาแตก และอาม่าบนคอนโด พบว่า ผู้แต่งมีการสร้างภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุแบ่งได้เป็น 3 ด้าน คือ ด้านการปรับตัวในสังคม ด้านการสร้างคุณค่าและความหมาย และด้านสุขภาพ โดยสะท้อนการสร้างภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุแบบใหม่ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความจริงของสังคมปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นภาพลักษณ์ด้านการปรับตัวในสังคม ผู้สูงอายุสามารถปรับตัวอยู่ร่วมกับวัยเด็ก และสามารถยอมรับกับการเปลี่ยนแปลงของโลกสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นได้อย่างไม่เป็นปัญหา ภาพลักษณ์ด้านการสร้างคุณค่าและความหมายพบว่า ผู้สูงอายุมิบทบาทสำคัญในการสร้างคุณค่าและความหมายให้แก่ตนเอง รวมถึงการสร้างคุณค่าต่อสถาบันครอบครัวและสังคม และภาพลักษณ์ด้านสุขภาพ ผู้สูงอายุสามารถดูแลสุขภาพของตนเองได้อย่างถูกต้องและไม่ปฏิบัติตัวให้เป็นภาระต่อครอบครัว ซึ่งจะเห็นได้ว่า ขมัยกร แสงกระจ่าง ได้พยายามนำเสนอภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุในแง่บวกมากขึ้น โดยเน้นไปที่การสร้างคุณค่าต่อผู้อื่น การเป็นผู้สูงอายุที่เท่าทันกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมที่มีความทันสมัย และการไม่เป็นผู้สูงอายุที่เป็นภาระต่อผู้อื่นและสังคม

ภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุดังกล่าวเป็นภาพลักษณ์ที่สอดคล้องกับความคาดหวังของสังคม ซึ่งถือว่าการสร้างภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุแบบใหม่จากที่เคยถูกมองว่าเป็นคนชายขอบอย่างชัดเจน การนำเสนอภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุที่มีความหมายจึงช่วยให้คนในสังคมเข้าใจและรับรู้ภาพลักษณ์ผู้สูงอายุที่ปราศจากอคติ อีกทั้งยังกระตุ้นให้สังคมได้ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของผู้สูงอายุ รวมไปถึงการแสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุเองก็ควรปฏิบัติตัวให้เป็นที่ยอมรับ มีพฤติกรรมที่เหมาะสม มีประสบการณ์ มีความรู้ความสามารถ และทำคุณประโยชน์ให้แก่ครอบครัวและสังคม เพื่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขมากขึ้น การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จึงได้สะท้อนให้เห็นว่าวรรณกรรมสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมที่แตกต่างกันได้เป็นอย่างดี

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มาโนช ดินลานสกุล ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์พัชลิน จินนูน กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้ให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ในการแก้ไขปรับปรุงบทความ และขอขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บันลือ ถิ่นพังกา อาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิ ภาควิชาทางตะวันตก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ ผู้ให้ความอนุเคราะห์แปลบทความภาษาไทยเป็นภาษาอังกฤษ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง ตัวละครผู้สูงอายุในนวนิยายของขมัยกร แสงกระจ่าง (พ.ศ.2543-2556) ให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- [1] มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. 2556. **สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ.2556**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย.
- [2] มาริสา สำลี. 2550. **ตัวละครผู้สูงอายุในนวนิยายไทย พ.ศ.2525-2548**. วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- [3] รัญวรัญญ์ พูลศรี. 2553. **ความสุขของสตรีสูงวัยในนวนิยายไทยระหว่าง พ.ศ.2525-2552**. วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวรรณคดีเปรียบเทียบ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- [4] เกศินี จุฑาวิจิตรและคณะ. 2558. **ผู้สูงอายุและสัมพันธภาพกับครอบครัว : ภาพสะท้อนจากวรรณกรรมไทย. วารสารรามคำแหง ฉบับมนุษยศาสตร์, 33(1). น. 51-70.**

- [5] มนสิการ กาญจนะจิตราและคณะ. 2555. เกษียณเมื่อไหร่ ให้ใครกำหนด?. ใน อกุลภา วจนสาระและกฤตยา อาชวนิจกุล(บก). **ประชากรชายขอบและความเป็นธรรมในสังคมไทย**. น. 342 กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- [6] ปานจักษ์ ทองปาน. 2540. **ภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุในงานโฆษณาทางโทรทัศน์**. วิทยานิพนธ์วารสารศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- [7] พรพรรณ สมบูรณ์บัติ. 2549. **หญิงชรา : ภาพตัวแทนในรายการสารคดีโทรทัศน์คนค้นคน**. วิทยานิพนธ์วารสารศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- [8] สโรชพันธุ์ สุภาวรรณ. 2557. การประกอบสร้างภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุ. **วารสารสังคมศาสตร์**, 10(1). น. 93-136.
- [9] ชมัยภร แสงกระจ่าง. 2543. **คุณปู่แว่นตาโต**. กรุงเทพฯ : คมบาง.
- [10] ชมัยภร แสงกระจ่าง. 2549. **คุณยายหวานซ่าส์สี่สี่**. กรุงเทพฯ : คมบาง.
- [11] ชมัยภร แสงกระจ่าง. 2554. **คุณปู่แว่นตาแตก**. กรุงเทพฯ : คมบาง.
- [12] ชมัยภร แสงกระจ่าง. 2556. **อาม่าบนคอนโด**. กรุงเทพฯ : คมบาง.